

Ks. Franciszek Szulc, STRUKTURA TEOLOGII JUDEOCHRZEŚCIJAŃSKIEJ W ŚWIETLE BADAŃ JEANA DANIELOU, Lublin 1982, ss. 167.

Studium ks. Franciszka Szulca jest zmienioną wersją rozprawy doktorskiej napisanej na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Celem pracy było możliwie wyczerpujące poznanie założeń metodologicznych teologii judeochrześcijańskiej. Autor podając definicję struktury jako systemu założeń epistemologiczno-metodologicznych oraz jako oznaczenie odrębności, w tym wypadku odrębności semickiej teologii judeochrześcijańskiej, zajął się w swoim studium właśnie tak szeroko rozumianym tematem. Pewnym motywem podjęcia tego zadania był brak całościowej i wyczerpującej analizy założeń metodologicznych teologii judeochrześcijańskiej oraz częste użycie terminu „struktura” w pismach przez samego J. Danielou i to bez bliższego opracowania samego zagadnienia. Materiał źródłowy studium ks. Szulca stanowiły prace J. Danielou z zakresu teologii judeochrześcijańskiej oraz inne prace Danielou w wyborze, jeśli wnosily coś do problematyki rozprawy. W pracy dokonano zatem syntezy teologii judeochrześcijańskiej oraz usiłowano sprecyzować bliżej jej semicką odrębność, a więc dokonano tego, czego nie zrobił sam J. Danielou, a co zapowiadał jako problem badawczy, mówiąc stale o strukturze judeochrześcijaństwa. Autor rozprawy dokonał także krytycznej oceny i weryfikacji, najczęściej w świetle późniejszych publikacji z zakresu teologii judeochrześcijańskiej, wszystkiego, co J. Danielou osiągnął w tym zakresie.

Praca ks. Szulca obejmuje trzy rozdziały: 1. Judeochrześcijaństwo i jego spuścizna literacka, 2. Struktura hermeneutyki judeochrześcijańskiej oraz 3. Struktura spekulacji judeochrześcijańskiej. Bezpośrednio z tematem wiąże się rozdział drugi i trzeci, konieczność jednak zamieszczenia rozdziału pierwszego jest uzasadniona. Autor dokonał w nim przeglądu różnych koncepcji samego judeochrześcijaństwa we współczesnych badaniach, ukazując na ich tle, a więc w sposób krytyczny teorię judeochrześcijaństwa w ujęciu J. Danielou. Ukazał przede wszystkim to, że poglądy na judeochrześcijaństwo u Danielou w miarę badań zmieniały się, uzyskując coraz większą dokładność. Następnie przedstawił autor źródła judeochrześcijaństwa, czyli spuściznę literacką. Termin „spuścizna literacka” budzi pewne zastrzeżenia, ponieważ dzieła judeochrześcijan ważne są bardziej jako źródła i z trudem da się je zaliczyć do literatury. Zakres źródeł judeochrześcijańskich autor podał według koncepcji Danielou i to koncepcji jak najbardziej zawężonej. Sądzę jednak, że w pewnym stopniu źródłem do poznania judeochrześcijaństwa mogą być utwory późniejsze, powstałe w środowisku greckim, łacińskim, także polemiczne wobec judeochrześcijaństwa. Zresztą taki zakres proponuje także J. Danielou w drugim, a zwłaszcza trzecim tomie dzieła *Histoire des doctrines chrétiennes avant Nicée*, czyli *Message évangélique et culture hellénistique* (Paris 1961) i *Les origines du christianisme latin* (Paris 1978). Autor rozprawy nie wspomina o tych pracach Danielou i nie uzasadnia ich pominięcia, choć trudno przypuścić, aby jako znawca dzieł Danielou ich nie znał. Danielou między innymi przedstawił w tych dziełach dalszą historię judeochrześcijaństwa w środowisku greckim i łacińskim. Brak uwzględnienia poglądów Danielou w tych pracach wpłynął, zdaje się, na niezbyt jasno przedstawioną przez autora rozprawę kwestię różnicy judeochrześcijańskiej teologii wobec teologii greckiej i łacińskiej. Ujęcie kontrastywne uwydatniłoby lepiej odrębność podłoża semickiego tej teologii; na przykład kontrast typologii wobec alegorii, spekulacji apokaliptycznej wobec platońskiej.

Właśnie do zagadnień hermeneutyki przechodzi autor w rozdziale drugim. Przedstawił w nim najpierw zagadnienie *testimoniów* w „pierwotnym chrześcijaństwie” (dlaczego nie „w judeochrześcijaństwie?”) oraz chrystologiczną interpretację *testimoniów*. Następnie przedstawił problem zastosowania w judeochrześcijaństwie takich form interpretacji tekstu, jak *targum*, *midrasz* i *peszer* oraz zagadnienie sensu pełniejszego. Przedstawiając temat typologii, autor wskazał, że właśnie typologia jest najbardziej

charakterystyczną cechą hermeneutyki judeochrześcijańskiej ze względu na swą semicką genezę.

W trzecim rozdziale, przedstawiając strukturę judeochrześcijańskiej spekulacji, ukazał zagadnienie apokaliptyki, kosmiczny aspekt soteriologii judeochrześcijańskiej, zastosowanie angelologii w zagadnieniach trynitarnych i chrystologicznych. W zakończeniu tego rozdziału, podobnie jak i w rozdziale drugim, zajął się problemem semickiego charakteru teologii. Cechą wyróżniającą teologię pochodzenia semickiego, zdaniem Szulca, jest zastosowanie apokaliptyki.

Praca ks. Szulca jest więc wnikliwym, zwartym metodycznie oraz bogatym erudycyjnie studium teologii judeochrześcijańskiej w ujęciu J. Danielou i, co trzeba specjalnie podkreślić, pierwszym tego rodzaju studium w Polsce, jeśli chodzi o teologię judeochrześcijańską, oraz pierwszym poza Polską także, jeśli chodzi o O. Jeana Danielou. Doniosłość „odkrycia” i opisu tej teologii, główny tytuł do sławy J. Danielou, została przez autora rozprawy właściwie oceniona. Praca wnosi także wiele refleksji krytycznych. Pozwoli to na rozważną i rzetelną recepcję osiągnięć francuskiego badacza. Osiągnięciem pracy jest niewątpliwie zebranie w całość zasad hermeneutyki judeochrześcijańskiej, zasad, które Danielou stosował, ale nad którymi rzadko się zastanawiał teoretycznie. Problematyka teologiczna została mimo wszystko potraktowana na dalszym planie, raczej ilustracyjnie. Po uważnym przestudiowaniu całości nie mogą jednak znaleźć uzasadnienia pominięcia innych prac J. Danielou, bądź co bądź również związanych z zagadnieniem judeochrześcijaństwa. Praca została wydana dosyć starannie, występują tylko drobne błędy wyrazowe i drukarskie. Studium godne lektury.

Ks. W. Myszor